

Rädda Barnens remissvar SOU 2023:66 För barn och unga i samhällsvård

Inledning

Rädda Barnen har beretts möjlighet att svara på remiss angående utredningen För barn och unga i samhällsvård, SOU 2023:66. Rädda Barnen svarar på remissen utifrån ett barnrättsperspektiv med FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) som grund. Till stöd i tolkningen av barnkonventionen använder sig Rädda Barnen främst av uttalanden från FN:s kommitté för barnets rättigheter (FN:s barnrättskommitté).

Rädda Barnen vill inledningsvis lyfta hur denna utredning på ett föredömligt vis har samlat in och presenterat barn och ungas erfarenheter, både genom barns egna berättelser och i de analyser som underbygger presenterade förslag. Rädda Barnen önskar att utredningens arbetssätt kan tjäna som förebild för framtida utredningar och uppmanar regeringen att i framtiden inkludera tydliga direktiv för att inhämta och beakta barns perspektiv och delaktighet i alla utredningar som rör dem. Detta bör ske i enlighet med artikel 12 i barnkonventionen, som säkerställer barns rätt att bli hörda i frågor som rör dem. Rädda Barnen vill också berömma utredningen för den sammanfattning som riktas direkt till barn och unga, såväl med egen erfarenhet av samhällsvård som allmänt intresserade.

Sammanfattning

Rädda Barnen tillstyrker samtliga förslag i denna utredning.

Det är en gedigen utredning som på flera sätt lyckats presentera förslag som Rädda Barnen tror och hoppas kommer täppa till faktiska hål i kedjan av samhällsvård och förstärka delar som är, och länge har varit, svaga.

Rädda Barnen vill särskilt lyfta det positiva i att definiera begreppet samhällsvård, förtydligandet av vad en god vård ska innehålla med tillägget - efter att ha tagit del av barn och ungas erfarenheter och tankar - att vården ska ske med omtanke, regleringar som ska motverka omotiverade omplaceringar, förslag om stöd till vårdnadshavare under och efter placering samt ett ökat fokus på att stärka tillgången till hälso- och sjukvård och säkerställa en god skolgång för målgruppen. Detta är åtgärder som direkt relaterar till barnets rätt till skydd och omsorg samt till att deras bästa ska beaktas i alla beslut som rör dem, i linje med Barnkonventionens principer.

Rädda Barnen instämmer med utredningen om att ett nationellt familjehemsregister inte bara skulle underlätta för socialnämnder att hitta lämpliga familjehem, sålla bort de hem som är direkt olämpliga att arbeta med barn - utan också öka kunskapen om familjehem och förbättra matchningen mellan barn och familjehem i enlighet med barnets bästa. Detta skulle i sin tur minska risken för sammanbrott i placeringar, stödja familjehemmens långsiktiga engagemang och viktigast av allt - stärka skyddet för barn och unga mot risker för övergrepp och vanvård.

Rädda Barnen ser positivt på den omfattande genomgång och förslag på åtgärder som rör ett förtydligande i ansvarsfördelning och behov av alternativa arbetssätt för att möta placerade barns behov av hälso- och sjukvård. Rädda Barnen ser även fram emot att ta del av utvärderingen av projektet integrerad vård som pågår i samarbete mellan vissa statliga ungdomshem och regioner. Rädda Barnen vill dock uppmärksamma risken med att en kraftigt förbättrad tillgång till adekvat hälso- och sjukvård i rätt tid dröjer ytterligare. Många av de barn och unga som återfinns i samhällsvård är de med allra störst hälso- och sjukvårdsbehov, det är barn och unga som utöver ett stort lidande riskerar att skada både sig själva och andra. Det är därför av största vikt att förstärkningar för att tillgodose denna målgrupp barns oinskränkta tillgång till hälso- och sjukvård görs parallellt med att denna och andra utredningars förslag blir verklighet.

Det finns områden där utredningen inte ser anledning att föreslå lagändringar, och andra områden där utredningen konstaterar att lagstiftningen finns men behöver förtydligas för att få genomslag. Även om Rädda Barnen till viss del delar utredningens bedömningar här vill Rädda Barnen understryka vikten av att lagstiftning på detta område får genomslag i implementeringen. Rädda Barnen vill i detta sammanhang särskilt lyfta vikten att inte dela upp syskon vid placering på andra grunder än barnets bästa och barnets rätt till sitt modersmål, att utöva sin religion och kultur, och att dessa rättigheter inte får vara avhängiga resurser eller brist på kunskap hos exempelvis socialtjänsten eller inom aktuell vårdform.

Rädda Barnen anser att utredningens samlade förslag bidrar till en förbättrad samhällsvård och avsevärt stärkta möjligheter för barn i samhällsvård att förverkliga sina rättigheter, samt ett ökat handlingsutrymme att utkräva ansvar när deras rättigheter kränks. För att nå dessa positiva effekter är det därför viktigt att alla förslag i denna utredning genomförs, samlat och i sin helhet. Vidare är det viktigt att alla de goda förslag denna utredning lagt fram leder till hållbar förändring för målgruppen. Utredningen lyfter själv att flera statliga utredningar, regeländringar, satsningar på stärkt tillsyn och utvecklingsarbeten har genomförts på detta område de senaste femton åren. Trots detta har stora brister inom samhällsvård för barn och unga fortsatt konstateras.

Denna utredning är inte den enda som ser över regleringar som rör barn i samhällsvård. Det finns avslutade utredningar som lagt fram förslag och andra utredning är pågående. Det är viktigt att de utredningar och förslag som läggs fram ses över och analyseras samlat. Om olika utredningars slutsatser och förslag inte harmonierar eller tar hänsyn till varandra riskerar vi en samlad lagstiftning som inte ger bästa möjliga utfall för placerade barn och unga i praktiken. Att nämna är den kommande översynen av den statliga barn- och ungdomsvården och den kommande utredningen om stärkt trygghet och säkerhet för barn och unga i HVB. Rädda Barnen vill betona vikten av systematiska uppföljningar av nya regleringars samlade genomslag i praktiken, på såväl kort som lång sikt.

Rädda Barnen vill lyfta två områden där organisationen anser att det behövs ytterligare genomlysning eller att förslag genomförs tillsammans med förslag i annan utredning:

Att utredningen lägger skarpa förslag kring kompetenskrav för personal och lyfter vikten av vårddifferentiering inom HVB är välkommet. Dock anser Rädda Barnen, inom ramen för organisationens tidigare krav i andra utredningar och utspel inom detta område, att HVB – en placeringsform som traditionellt i Sverige präglats av privatisering och en professionalisering i stort lämnad åt de privata utförarna - bör utredas i grunden, som en del av en reformering av hela kedjan av samhällsvård för barn och unga.

Rädda Barnen ser positivt på att utredningen föreslår en rad förändringar för att stärka möjligheterna för barn i samhällsvård att föra fram klagomål när deras rättigheter kränks eller vården inte genomförs korrekt. Förslag som kan komplettera dessa har nyligen också lagts fram i utredningen *Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen (SOU 2023:40)*. Rädda Barnen var positiv till förslagen i den utredningen¹ och vill här uppmärksamma regeringen på vikten av att genomföra de förslagen tillsammans med förslagen som förs fram i denna utredning. Rädda Barnen ser att förslagen i denna utredning kan kompletteras med de förslag som lades fram i SOU 2023:40, såväl förslag på konkreta lagändringar som förslag på statligt stöd till oberoende barnrättsbyråer och ratificering av tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en klagomekanism. Detta skulle bilda en helhet för klagomöjligheter för barn i samhällsvård, som fattas idag.

Kommentarer enskilda kapitel och förslag

5.5.6 Socialnämndens ansvar för att noga följa vården tydliggörs

Rädda Barnen tillstyrker förslaget men anser att socialnämnden alltid ska inhämta kunskap från såväl skola som hälso- och sjukvård (när en kontakt med hälso- och sjukvård finns) inför varje uppföljning med barnet eller den unga. För att barn- och ungdomshandläggaren ska kunna genomföra en välinformerad och gedigen uppföljning som speglar hela barnets livssituation är det enligt Rädda Barnen av yttersta vikt att sådan information alltid inhämtas. Mycket kan till exempel hinna hända i barnets skolsituation på en månad - och efter ett år av placering under sex månader - och en formulering som anger *vid behov* kan olyckligt ge vid handen att viktig information från skolan inte inhämtas, som vid tidig upptäckt hade kunnat förebygga större problematik. Det kan till exempel vara en oroväckande frånvaro, sjunkande kunskapsresultat eller andra sociala faktorer som ger oro. Samma kan gälla för hälso- och sjukvård. Även om skolan och hälso- och sjukvård kommer att ges skyldigheter att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för att genomföra eller följa upp vård så finns risk att detta missas. Rädda Barnen anser att socialnämndens ansvar här bör likställas det en vårdnadshavare har – att löpande och proaktivt inhämta information om hur det går för barnet hos för barnet viktiga instanser.

8.9.3 Trygg och säker vård

¹ Se Rädda Barnens remissvar till SOU 2023:40

Rädda Barnen vill här särskilt belysa utredningens förslag om att inrätta en central klagomålsfunktion inom SiS. Rädda Barnen ser positivt på att SiS i februari i år lanserade en sådan funktion och är således positiva till att detta också lagstadgas, för att säkerställa att en sådan funktion alltid finns på SiS. Rädda Barnen ser dock behovet av att även ha en oberoende klagomålsfunktion för SiS, med ett tydligare mandat att agera och ställa krav på förändringar än vad IVO har idag. Det är av vikt för barnen som är placerade på SiS att det finns en funktion utanför SiS, för att fullt ut känna trygghet och säkerhet i att föra fram klagomål. Även om den på SiS inrättade funktionen nu finns centralt, och inte på varje ungdomshem, finns ändå risk att klagomålet blir känt hos dem som arbetar på det hem där barnet befinner sig, eftersom det är samma huvudman. IVO finns idag, men har begränsade möjligheter att säkerställa att det sker faktiska förändringar på SiS, eller att ett barn som fått sina rättigheter kränkta får upprättelse. Exempelvis har IVO flera gånger påtalat brister på olika SiS-hem vad gäller skydd mot våld och övergrepp, men detta har likväl kunnat fortsätta. Barnen som blivit utsatta har inte heller kunnat få någon upprättelse, trots att våld och övergrepp har konstaterats.

9.6.1 Tydligare ordning för olika typer av undersökningar av hälsa

Rädda Barnen tillstyrker förslaget om ett förtydligande av rätten till hälsoundersökning inför och i anslutning till att samhällsvård påbörjas. Alla barn ska ha samma tillgång till undersökning av fysisk, psykisk och tandhälsa. Rädda Barnen delar utredningens bild och slutsatsen från tidigare utvärderingar att den psykiska hälsan inte utreds i tillräcklig utsträckning. Barn och unga som vårdas utanför hemmet får inte insatser och vård för psykisk ohälsa i den omfattning som de har rätt till. Ett led i att säkerställa att tillgången till vård är densamma är genom att införa en bred psykologisk bedömning för alla barn och unga i samband med placering. En sådan bedömning bör ha ett särskilt fokus på traumarelaterade symtom samt utvecklingsrelaterade svårigheter, såväl neuropsykiatriska som intellektuella. Detta för att kunna upptäcka svårigheter, rekommendera lämpliga insatser samt kunna göra bättre matchningar avseende placering, utifrån barnets vård- och stödbehov.

10.5.4 Hälsobesök för barn och unga i samhällsvård

Rädda Barnen tillstyrker förslaget men anser att elevhälsan alltid ska erbjuda en elev ett hälsobesök vid inledning av vård, och inte enbart vid behov. Enligt förslaget åligger det skolans huvudman att ta reda på om eleven har fått de hälsobesök under sin skolgång, som hen har rätt till. Rädda Barnen ser en risk för att denna information kan vara svår att inhämta, om eleven till exempel har bytt skola ofta. Sökande efter denna typ av information, kanske på flera skolor i olika kommuner, riskerar också att prioriteras bort av exempelvis en enskild rektor eller en elevhälsa med hög arbetsbelastning. Rädda Barnen anser det såväl enklare som säkrare att istället som regel alltid erbjuda ett hälsobesök när vård inleds. Även om eleven är kvar på samma skola och/eller redan känner till elevhälsan, kan ett hälsobesök där man också berör själva inledandet av samhällsvård fungera som ett tryggt och relationskapande möte med elevhälsan. Detta kan fungera skyddande framåt; att eleven som också är placerad i samhällsvård känner tillit och vågar söka upp elevhälsan om olika problem i skolan uppstår.

10.5.5 Möjlighet till kompletterande utbildning

Rädda Barnen tillstyrker förslaget om att bestämmelsen i 3 kap. 7 § SoF ska justeras men anser att det istället för vid behov bör ges möjlighet till kompletterande utbildning istället *ska* ges möjlighet till kompletterande utbildning. Precis som utredaren själv resonerar är en fullföljd gymnasieutbildning idag i princip en förutsättning för att få ett arbete, kunna studera vidare och i stort bli en aktiv och delaktig samhällsmedborgare. Av den anledningen bör denna bestämmelse skärpas. Det ska inte råda några oklarheter om de i detta fall högt ställda förväntningarna på samhället att erbjuda barn och unga i samhällsvård, som i jämförelse med barn och unga utanför samhällsvård har en sämre skolgång med sämre kunskapsresultat, lika villkor till en fullgod utbildning. För denna målgrupp barn och unga är en god skolgång där man når kunskapsmålen en extra viktig skyddsfaktor som i alla led måste säkerställas, även efter grundskolan.

Stockholm 14 mars 2024

Åsa Regnér

Generalsekreterare Rädda Barnen